

МЕДИАТИВ КЕЛИШУВНИ ТУЗИШДА НОТАРИУСНИНГ РОЛИ

Абдувалиева Сардора

Тадқиқотчи

Нотариус фаолиятига оид асосий қоидалардан бири қуйидагича ифода этилади: “Сенинг миссиянг одамлар ўртасида низолар юзага келмаслигига қаратилганлигини унутма”. Мазкур қоида Ўзбекистон Республикаси нотариусларининг касбий ахлоқ кодексида ҳам қайд этилган бўлиб, у қуйидаги тамойиллар билан бир қаторда эътироф этилади: ҳақиқатни ҳурмат қилиш, эҳтиёткорлик билан ҳаракат қилиш, виждонга таяниб маслаҳат бериш, адолат тамойилига амал қилиш.

Нотариат институти шаклланган даврдан бошлаб, нотариал фаолиятнинг энг муҳим вазифаларидан бири нотариал ҳаракатларни амалга ошириш учун мурожаат қилган шахслар ўртасидаги низолар ёки айрим келишмовчиликларни бартараф этишга қўмаклашишдан иборат бўлиб келган. Бироқ ҳозирги вақтга қадар нотариуснинг яраштирувчи сифатидаги ўрни ва аҳамияти етарлича ёритилмаган. Аслида эса нотариат ҳуқуқий низолар ва ҳуқуққа оид баҳсларни олдини олишга қаратилган институт ҳисобланади.

Медиация жаҳон амалиётида низоларни суддан ташқари ҳал этишнинг алоҳида (хусусий) усулларида бири сифатида тан олинган. Ушбу жараён XX асрнинг иккинчи ярмида АҚШда вужудга келган бўлиб, қисқа вақт ичида ҳам континентал, ҳам англосаксон ҳуқуқ тизимига мансуб қўплаб давлатларда кенг тарқалди ва низоларни тинч йўл билан ҳал этишда юқори самарадорликни намоён этди.

Лотин нотариати тизими амал қиладиган мамлакатларда низоларни ҳал этишда томонларга ёрдам берувчи асосий медиаторлардан бири айнан нотариуслар ҳисобланади. Ўзбекистон Республикасида эса “Медиация тўғрисида”ги қонун қабул қилинган ва амалда қўлланилмоқда (бундан кейин – “Медиация тўғрисида”ги қонун).

Медиация жараёни муваффақиятли якунланган тақдирда, унинг натижаси сифатида медиатив келишув тузилади²⁵. Бундай келишув оддий ёзма шаклда расмийлаштирилиши ёки нотариус томонидан тасдиқланиши мумкин.

“Медиация тўғрисида”ги қонуннинг 4-моддаси тўртинчи хатбошисига мувофиқ, медиатив келишув – медиацияни қўллаш натижасида медиация тарафлари томонидан эришилган келишувдир. Кенгроқ ифодалаганда эса, медиатив келишув – бу медиация жараёни қўлланилиши натижасида муайян низо, бир неча низолар ёки улар доирасидаги алоҳида келишмовчиликлар бўйича томонлар ўртасида эришилган ва ёзма шаклда расмийлаштирилган келишув ҳисобланади.

Медиатив келишувнинг тарафлари сифатида медиация жараёнида иштирок этган ва низоли ҳуқуқий муносабатнинг субъектлари бўлган шахслар иштирок этади. Улар

²⁵ Масадиков Ш.М. Сущность медиации и проблемы ее правового регулирования в Республике Узбекистан: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Ташкент. 2008. – 16 с.

келишув мазмуни ва шартларини мустақил равишда белгилайдилар. Медиатор ёки медиация жараёнини ташкил этиш билан шуғулланувчи ташкилот медиатив келишувнинг тарафлари ҳисобланмайди²⁶.

Медиатив келишув тузишда медиация иштирокчилари “Медиация тўғрисида”ги қонуннинг 16-моддаси қоидаларига амал қиладилар. Ушбу келишув ёзма шаклда тузилиши шарт бўлиб, унда қуйидаги маълумотлар акс эттирилиши лозим:

- 1) медиация жараёнида иштирок этган томонлар ҳақидаги маълумотлар;
- 2) низонинг предмети;
- 3) амалга оширилган медиация жараёни ҳақидаги маълумотлар;
- 4) медиацияни ўтказган медиатор тўғрисидаги маълумотлар;
- 5) томонлар томонидан келишилган медиатив мажбуриятлар;
- 6) ушбу мажбуриятларни бажариш шартлари ва муддатлари.

Агар низо фуқаролик-ҳуқуқий муносабатлардан келиб чиққан бўлса ва медиация судга мурожаат қилиш ўрнида амалга оширилган бўлса, бундай медиатив келишув қонун чиқарувчи томонидан фуқаролик-ҳуқуқий битим сифатида баҳоланади²⁷. Агар медиация суд муҳокамаси предмети бўлган низо доирасида ўтказилган бўлса, медиатив келишув суд томонидан тасдиқланиши мумкин.

Медиатор медиация жараёнида эришилган келишувларни ёзма шаклда расмийлаштиради, бунда у келишув мазмунига ҳеч қандай янги шарт ёки қоидаларни киритмайди. Медиатив келишув лойиҳаси медиациянинг аввалги босқичларида томонлар томонидан келишилган низони ҳал этиш йўллари ва уларни амалга ошириш шартларини ўз ичига олади.

Медиатив келишув оддий ёзма шаклда тузилиши ёки нотариал тарзда тасдиқланиши мумкин (“Нотариат тўғрисида”ги қонуннинг 61¹-моддаси). Агар иш судда кўрилаётган бўлиб, томонлар жараён давомида медиацияга мурожаат қилган ва медиатив келишув тузган бўлса, бу ҳолда суд томонидан яраштирув битими тасдиқланади.

Медиатив келишув нотариус томонидан тасдиқланган тақдирда, у ижро варақаси кучига эга бўлади (“Суд ҳужжатлари ва бошқа органлар ҳужжатларини ижро этиш тўғрисида”ги қонуннинг 7-моддаси 2¹-банди).

Нотариал амалиётга медиатив келишув институти босқичма-босқич жорий этилди. Миллий қонунчиликда медиация биринчи марта 2018 йил 3 июлда қабул қилинган ЎРҚ-482-сон “Медиация тўғрисида”ги Қонун билан мустаҳкамланди.

1996 йил 26 декабрда қабул қилинган 343-I-сон қонун билан “Нотариат тўғрисида”ги қонун, шунингдек Фуқаролик процессуал кодекси, Иқтисодий процессуал кодекси ва Маъмурий суд ишларини юритиш кодексига салмоқли ўзгартиш ва қўшимчалар киритилди. Ушбу қонун умуман олганда фуқаролик ва маъмурий суд ишларини юритиш

²⁶ Маркова Н.В. Роль нотариуса при заключении медиативного соглашения // Новый юридический вестник. 2021. – № 9 (33). – С. 65-69. — URL: <https://moluch.ru/th/9/archive/210/6699>.

²⁷ Ефимова Т.В. Практические аспекты нотариального удостоверения медиативных соглашений // Нотариальный вестник. 2020. – № 9. – С. 26–35.

доирасида суд яраштируви ва яраштирувчи тартиб-таомилларни ривожлантиришга, шунингдек нотариуслар фаолиятини такомиллаштиришга қаратилган.

Ўзбекистон Республикасининг 2025 йил 20 октябрдаги ЎРҚ-1089-сонли Қонуни билан “Нотариат тўғрисида”ги қонуннинг 8-бобига янги 61¹-модда киритилди (бундан кейин матнда – “Нотариат тўғрисида”ги). Ушбу ҳужжат 2025 йил 20 октябрдан эътиборан кучга кирган.

“Нотариат тўғрисида”ги қонуннинг 61¹-моддасига мувофиқ, “Медиатор вазифасини бажариш” қонидаси жорий этилди. Унга кўра, нотариус “Медиация тўғрисида”ги қонунда белгиланган тартибда медиатор вазифасини бажаришга ҳақли.

Шунингдек, “Суд ҳужжатлари ва бошқа органлар ҳужжатларини ижро этиш тўғрисида”ги қонуннинг 5-моддаси 4-бандига қўшимча киритилиб, ижро ҳужжатларининг янги тури сифатида “алиментлар тўлаш тўғрисидаги нотариал тарзда тасдиқланган келишувлар” назарда тутилди.

Нотариал фаолиятда медиация тартиб-таомилларини қўллашни ҳуқуқий жиҳатдан тартибга солиш қуйидаги асосий ҳужжатлар орқали таъминланади:

- 2008 йил 21 майда қабул қилинган Европа Парламенти ва Европа Иттифоқи Кенгашининг фуқаролик ва тижорат ишларида медиациянинг айрим жиҳатларига оид 2008/52/ЕС-сонли директиваси²⁸;

- 2004 йил 1 апрелда Брюссел шаҳрида амалиётчи медиаторлар (воситачилар) ташаббус гуруҳи томонидан ишлаб чиқилган Медиаторлар учун Европа ҳуқ-атвор кодекси²⁹;

- “Нотариат тўғрисида”ги қонун;

- “Медиация тўғрисида”ги қонун;

Шунга қарамасдан, Ўзбекистон Республикасида “Медиация тўғрисида”ги қонун қабул қилинган ва амал қилиб келаётган бўлса-да, ушбу тартиб-таомил амалда нотариуслар томонидан кенг қўлланилмаяпти. Бу ҳолат бир қатор сабаблар билан изоҳланади.

Биринчидан, медиация жараёнини амалга ошириш учун махсус билим, кўникма ва касбий маҳорат талаб этилади.

Иккинчидан, медиация воситачилик фаолияти ҳисобланади, “Нотариат тўғрисида”ги қонунга мувофиқ эса нотариус шартномалар тузишда воситачилик хизматларини кўрсатишга ҳақли эмас. Шу ўринда муайян қарама-қаршилик вужудга келади: бир томондан, нотариуснинг касбий вазифаси фуқаролик-ҳуқуқий низоларни олдини олишдан иборат бўлса, иккинчи томондан, у айна шу мақсадга хизмат қилувчи воситачилик фаолиятини амалга ошириш ҳуқуқидан маҳрум этилган. Аслида эса нотариуснинг касбий фаолияти фуқаролик-ҳуқуқий баҳсларнинг олдини олишга

²⁸ Директива 2008/52/ЕС Европейского парламента и Совета от 21.05.2008 года относительно некоторых аспектов медиации в гражданских и коммерческих делах электронный ресурс: <http://base.garant.ru/2568236/>

²⁹ Европейский кодекс поведения для медиаторов (разработан инициативной группой практикующих посредников при поддержке Европейской Комиссии и принят на конференции в Брюсселе 02.06.2004 г.) // Приложение к журналу «Медиация и право. Посредничество и примирение». 2007 г., №2, с14-15.

қаратилган³⁰ бўлиб, бунга, масалан, эр-хотин ўртасидаги мулккий ёки оилавий низолар, боланинг яшаш жойини белгилаш масалалари киради.

Лотин типдаги нотариат тизими амал қилувчи мамлакатларда нотариус томонидан медиатор функцияларини бажариш имконияти қонунчилик даражасида жорий этилган.

Хусусан, Германияда нотариус томонидан медиация ўтказиш тартиби нотариуснинг касбий фаолиятини тартибга солувчи норматив-ҳукукий ҳужжатларда, жумладан Германия Нотариат тўғрисидаги қонунида мустаҳкамланган. У ерда нотариуснинг воситачилик фаолияти икки асосий шаклда амалга оширилади: нотариал ҳужжатларни тасдиқлаш жараёнида ва расмий яраштирув тартиб-таомилларини ўтказиш орқали.

Нотариус томонлар билан суҳбатлар ва маслаҳатлар ўтказди, улар ўртасидаги келишмовчиликларни бартараф этишга қаратилган музокараларни ташкил этади, шунингдек нотариал иш юритишдан ташқари хусусий медиация модели доирасида тузилган келишувларни тасдиқлайди.

Воситачилик фаолияти нотариал фаолиятнинг асосий мақсадларига мутлақо зид эмас. Аксинча, нотариуснинг низоларни тинч йўл билан ҳал этишда иштирок этиши фуқаролар ва юридик шахсларнинг ҳуқуқларини ҳимоя қилиш шакллари билан ҳисобланади, бу эса кўплаб ривожланган мамлакатлар ҳукукий амалиёти билан тасдиқланади. Юридик касблар орасида медиатор функцияларини бажариш учун энг муносиб номзод сифатида, менинг фикримча, айнан нотариус намоён бўлади, чунки унинг касбий фаолиятининг асосий тамойиллари бетарафлик ва холислик ҳисобланади. Шунингдек, нотариус томонларни яраштириш бўйича етарли тажрибага эга.

Нотариал медиация натижасида тузилган келишувлар шу нотариуснинг ўзи томонидан тасдиқланиши ва улар ижроси учун ижро ҳужжати берилиши мумкин, бу эса медиация иштирокчилари учун муҳим кафолат ҳисобланади. Шу муносабат билан, В.В.Ралко ва В.А.Фомин фикрича, қонунчиликда нотариусларга медиатив хизматлар кўрсатишни тақиқловчи норма замонвий талабларга жавоб бермайди ва эскирган ҳисобланади³¹.

Оила ҳуқуқи соҳасида медиация тартиб-таомилини қўллаш масаласига тўхталар эканмиз, шуни таъкидлаш жоизки, бундай тартиб фақат муайян тоифадаги низоларни ҳал этишда қўлланилиши мумкин. Жумладан, боланинг яшаш жойини белгилаш (ота-она алоҳида яшаган ҳолда), боладан алоҳида яшовчи ота-онанинг ота-оналик ҳуқуқларини амалга ошириш тартибини белгилаш, бола билан мулоқот қилишга тўсқинликларни бартараф этиш масалалари шулар жумласидандир. Бироқ ота-оналик ҳуқуқидан маҳрум қилиш ёки уни чеклаш масалалари бўйича медиацияни қўллаш амалда мумкин эмас, чунки бундай низолар фақат суд тартибида, прокурор ва васийлик ҳамда ҳомийлик органи вакили иштирокида ҳал этилади.

³⁰ Ефимова Т.В. Медиация в нотариальной деятельности: теоретико-прикладные проблемы: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. – Екатеринбург: 2024. – 14 с.

³¹ Ралько В.В., Фомин В.А. Нотариат в предотвращении и разрешении юридических конфликтов // Нотариальная медиация. – С 133.

Оилавий муносабатлар соҳасида фуқаролар нотариусга, масалан, алимент тўлаш тўғрисидаги келишувни ёки боланинг яшаш жойини белгилашга оид келишувни тузиш учун мурожаат қилишлари мумкин. Сўнгги йилларда низоларни тинч йўл билан ҳал этиш тенденцияси шаклланмоқда, чунки фуқаролар суд томонидан чиқариладиган қарор ҳар доим ҳам томонларнинг бирини ёки иккаласини ҳам қаноатлантирмаслигини англаб етмоқда. Тарафлар ўзаро манфаатларига жавоб берадиган келишув тузишдан манфаатдордирлар. Шу билан бирга, нотариус иштирокида келишув тузиш орқали улар вақтни тежайди ва суд муҳокамаларидан қочади.

Кўп ҳолларда фуқаролар қарор қабул қилиш масъулиятини учинчи шахс зиммасига юклашга мойил бўладилар. Медиация доирасида олиб бориладиган музокаралар жараёни томонларга мавжуд вазият юзасидан умумий фикрга келиш, муроасага эришиш, оилавий муносабатларни сақлаб қолиш ёки мулкӣ, таъминотга оид ҳамда болалар тарбияси билан боғлиқ психологик ва ҳуқуқӣ муаммоларни имкони борица зиддиятсиз ҳал этиш имконини беради.

Боланинг яшаш жойини белгилаш масаласи бўйича келишув тузилганда эса, қонунчиликка мувофиқ, боланинг фикри ўн ёшдан бошлаб албатта инobatга олиниши лозим.

Кўп ҳолларда низо тарафлари низо ҳал этишнинг муқобил усуллари мавжудлигини назарда тутмайдилар ва ўзларича ягона чиқиш йўли сифатида дарҳол суд муҳокамасига мурожаат қиладилар. Аслида эса фуқароларнинг низо тинч йўл билан ҳал этиш имкониятлари – хусусан, медиация тартиб-таомили орқали ёки нотариус иштирокида келишувга эришиш мумкинлиги ҳақида етарли даражада хабардор эмаслиги кўплаб суд ишларининг келиб чиқишига сабаб бўлмоқда.

Томонлар низо ҳал этишнинг қўшимча воситасидан ҳам фойдаланишлари мумкин, яъни улар тузадиган ҳар қандай шартномага медиатив шарт (медиатив қоида) киритиш орқали низоларни келгусида суддан ташқари тартибда ҳал этишни назарда тутишлари мумкин.

Амалӣ жиҳатдан энг кўп ҳолларда бундай медиатив қоида вояга етмаган болаларнинг яшаш жойини белгилаш ҳамда уларни тарбиялаш тартиби тўғрисидаги келишувларга ота-оналар томонидан киритилади. Никоҳ шартномаларида эса медиатив қоиданинг киритилиши нисбатан кам учрайди.

Нотариал ҳаракатларнинг асосӣ турларидан бири меросга бўлган ҳуқуқ тўғрисидаги гувоҳномаларни бериш ҳисобланади (“Нотариат тўғрисида”ги қонуннинг 59-моддаси). Агар меросхўрлар бир нечта бўлса, улар мерос қолдирувчи мол-мулкни улушлар асосида қабул қиладилар, яъни умумӣ улушли мулк ҳуқуқи вужудга келади.

ФКнинг 219-моддасига мувофиқ, улушли мулкда бўлган мол-мулкка эгалик қилиш ва ундан фойдаланиш барча иштирокчиларнинг келишуви асосида амалга оширилади, агар бундай келишувга эришилмаса, мазкур тартиб суд томонидан белгиланади.

Бундан ташқари, улушли мулкнинг ҳар бир иштирокчиси ўз улушига мутаносиб равишда умумӣ мулкка нисбатан солиқлар, йиғимлар ва бошқа тўловларни тўлашда,

шунингдек уни сақлаш ва асраш билан боғлиқ харажатларда иштирок этиши шарт (ФКнинг 221 ва 174-моддалари).

Агар узоқ вақт давомида биргаликдаги мулкдорлардан бири ўз улушига тўғри келадиган уй-жой коммунал тўловларини амалга оширмаса, коммунал хизмат кўрсатувчи ташкилотлар қарзни барча қўшма мулкдорлардан солидар тартибда суд орқали ундиришга мажбур бўлади. Амалиётда эса кўпинча ундириш даромади мавжуд бўлган шахс ҳисобига амалга оширилади. Натижада битта шахс барча учун тўлов қилиш ҳолати юзага келади ва бу ўз навбатида низога сабаб бўлади.

Бундай вазиятда бошқа ҳаммулкдорлар ўрнига коммунал тўловларни тўлаган шахс улардан ушбу маблағларни қайтаришни талаб қилишга ҳақли бўлади, тўлов амалга оширилмаган тақдирда эса регресс тартибда пул маблағларини ундириш учун судга даъво аризаси билан мурожаат қилишга мажбур бўлади. Бундай муаммога дуч келмаслик мумкинми? Албатта, ечими мавжуд, аммо афсуски, барча меросхўрлар бу ҳақда хабардор эмас.

Агар меросхўрлар меросга бўлган ҳуқуқ тўғрисидаги гувоҳномаларни олгандан сўнг, қайси мол-мулк кимга тегишли бўлишини келишиб олганларида, бундай муаммолар умуман келиб чиқмаган бўлар эди. Мерос мулкни бўлиш мерос мулкни тақсимлаш тўғрисидаги келишув тузиш орқали амалга оширилиши мумкин.

Ушбу келишувни нотариал тарзда тасдиқлаш мажбурий эмас: у оддий ёзма шаклда ҳам, нотариал тарзда тасдиқланган ҳолда ҳам тузилиши мумкин. Бироқ муҳим шарт мавжуд – бундай келишув меросга бўлган ҳуқуқ тўғрисидаги гувоҳнома берилган кундан бошлаб уч йилдан кечиктирмай тузилиши лозим.

Энг мақбул ҳолат шундаки, меросхўрларга гувоҳномалар берувчи нотариус олдиндан мерос мулкни тақсимлаш режалаштирилатганини билса, у ҳолда гувоҳномалар берилгандан сўнг дарҳол мерос мулки тақсимланиб, келгусида коммунал тўловлар ёки бошқа харажатлар бўйича қариндошлар ўртасида низоларнинг олди олинади.

Масалан, уч нафар меросхўр қонун бўйича квартира, гараж ва пул омонатларига нисбатан ҳар бирига 1/3 улушдан мерос ҳуқуқи олган. Мерос мулкни бўлиш тўғрисидаги келишувга кўра, улардан бири квартирага, иккинчиси гаражга, учинчиси эса пул омонатларига якка мулкдор бўлади. Шу билан мулк тақсимоли масаласи тўлиқ ҳал этилади ва кейинчалик унга қайтилмайди. Бундай келишув Кўчмас мулк объектларига бўлган ҳуқуқларнинг давлат реестрида (кейинги ўринларда – КМОВХДР) мулк ҳуқуқини рўйхатдан ўтказиш учун ҳуқуқий асос бўлиб хизмат қилади.

Медиация турли соҳаларда, жумладан оилавий муносабатлар соҳасида юзага келадиган низоларни ҳал этишда ҳам қўлланилиши мумкин.

Маълумки, эр-хотин ўртасидаги мол-мулкни бўлишни нотариал тасдиқланиши хорижий мамлакатлар амалиёти учрайди. Масалан, Россияда 2015 йил декабр ойидан бошлаб эр-хотинлар ўртасида мулкни бўлиш тўғрисидаги келишувлар мажбурий равишда нотариал тасдиқланиши шарт бўлгани сабабли, мазкур масала юзасидан фуқаролар нотариусларга тез-тез мурожаат қила бошлаганлар. Одатда, эр-хотинлар

биргаликда орттирилган мулкни бўлиш масаласи билан никоҳни бекор қилиш босқичида нотариусга мурожаат қилаганлар.

Фикримизча, эр-хотиннинг никоҳдан ажратиш пайтида мол-мулкни бўлиш тўғрисидаги келишувни нотариал тасдиқлаш амалиётини йўлга қўйиш Ўзбекистон учун ҳам долзарбдир. Бу ўз навбатида қуйидаги саволларни кун тартибга қўяди: мулкни қандай тартибда тўғри бўлиш мумкин, нотариуснинг қандай ҳукуқий имкониятлари мавжуд, нотариусга никоҳ давомида мурожаат қилиш керакми ёки ажрашгандан кейинми? Эр-хотинлар ўртасидаги низолар мавжуд бўлган ҳолларда нотариус қайси хужжатларни тасдиқлайди?

Агар эр-хотинлар расман никоҳда бўлиб, биргаликда орттирилган мулкни бўлиш бўйича умумий мақсадга эга бўлсалар, бу ҳолда мулкни бўлиш тўғрисидаги келишувни тузиш ёки никоҳ шартномасини расмийлаштириш имконияти мавжуд.

Агар эр-хотинлар аллақачон ажрашган бўлса, улар учун ягона ҳукуқий вариант – мулкни бўлиш тўғрисидаги келишувни нотариал тарзда тасдиқлаш ҳисобланади (1-жадвалга қаранг).

1-жадвал

	Никоҳ шартномаси	Мол-мулкни бўлиш тўғрисидаги келишув
Қачон тузилиши мумкин	– никоҳгача – никоҳ давомида	– никоҳ давомида – никоҳ бекор қилинганидан кейин
Кучга кириш пайти	– никоҳ тузилиш пайтида – нотариалпайдан тасдиқланган пайдан	– нотариал тасдиқланган
Мол-мулк бўлинганида эр-хотин (собик эр-хотин)нинг улуши	Бўлиниш тенг бўлмаслиги мумкин	Ҳар бирининг $\frac{1}{2}$ % ли тенг улуши талабига риоя этилиши

Амалдаги фуқаролик қонунчилигига мувофиқ, никоҳ шартномаси нотариал тарзда тасдиқланаётганида эр-хотин никоҳ бекор қилинганидан кейин қайси мол-мулк кимнинг ихтиёрида қолишини олдиндан белгилаб қўйиш ҳукуқига эга. Шу билан бирга, никоҳ шартномасига эр-хотинга шахсий мулк ҳукуқи асосида тегишли бўлган мол-мулк ҳам киритилиши мумкин (масалан, совға тариқасида берилган ёки мерос йўли билан олинган мол-мулк)³².

Никоҳ шартномасида эр-хотиннинг мол-мулкдаги улушлари турлича белгиланиши мумкин бўлиб, бундай имконият мулкни бўлиш тўғрисидаги келишув орқали амалга

³² Ефимова Т.В. Практические вопросы нотариального удостоверения медиативных соглашений, заключенных по спорам между супругами // Нотариальный вестник. 2023. – № 2. – С. 47–56

ошириб бўлмайди. Чунки мулкни бўлиш ҳақидаги келишувда эр-хотиннинг улушлари тенг бўлиши тўғрисидаги талаб қатъий сақланиши лозим.

Никоҳни бекор қилиш ва мол-мулкни бўлиш жараёнида эр-хотин ўртасида юзага келиши мумкин бўлган низоларни олдини олишнинг энг самарали йўлларида бири – никоҳ шартномасини тузиш ҳисобланади. Бундай шартномада томонлар никоҳ тугатилган тақдирда қайси мол-мулк кимга тегишли бўлишини олдиндан келишиб олиш имкониятига эга бўладилар.

Шунингдек, никоҳ шартномасига медиатив қоида (медиатив огоҳлантириш) киритиш мумкин бўлиб, у қуйидагича ифодаланиши мумкин: “Ушбу шартномадан ёки у билан боғлиқ равишда келиб чиқадиган барча низолар медиация тартиб-таомили орқали ҳал этилиши лозим. Томонлар судга мурожаат қилишдан олдин ушбу тартиб-таомилга амал қилиш мажбуриятини ўз зиммаларига оладилар”.

Хулоса сифатида таъкидлаш жоизки, ўз касбий фаолияти хусусиятига кўра томонларнинг турли манфаатларини мувофиқлаштириш ваколатига эга бўлган нотариус яраштирув тартиб-таомилларида, жумладан “Нотариат тўғрисида”ги қонуннинг 61¹-моддаси доирасида ҳам, ундан ташқари ҳолатларда ҳам самарали иштирок этиши мумкин. Нотариус иштирокининг афзал жиҳати шундаки, у томонидан расмийлаштирилган келишувлар қўшимча барқарорлик ва низосизлик касб этиб, айна пайтда томонлар учун зарур бўлган махфийликни ҳам таъминлайди.

Шунингдек, “электрон нотариат” институти ривожланиши ва нотариусларга нотариал ҳаракатларни масофавий тарзда амалга ошириш ҳуқуқи берилиши муносабати билан, нотариус томонидан медиатор билан ҳамкорликда медиация ўтказиш ёки замонавий ахборот технологияларидан, хусусан видеоконференцалоқа воситаларидан фойдаланган ҳолда яраштирув жараёнларини амалга ошириш ҳам истикболли йўналиш ҳисобланади.

Ҳозирги кунда фуқаролар медиатор томонидан ўтказилган яраштирув жараёни якунлари бўйича муайян келишувларни расмийлаштириш учун нотариусга мурожаат қилишлари мумкин (масалан, алимент тўлаш тўғрисидаги келишувни нотариал тасдиқлаш мақсадида). Нотариал тарзда тасдиқланган бундай келишувлар “Суд ҳужжатлари ва бошқа органлар ҳужжатларини ижро этиш тўғрисида”ги қонуннинг 5-моддасига мувофиқ ижро варақаси кучига эга бўлади.

Медиация натижасида эришилган бошқа турдаги келишувларни ҳам мажбурий ижро этиш имкониятининг мавжудлиги медиацияда ҳалол иштирок этувчи томоннинг ҳуқуқларини иккинчи томон томонидан эҳтимолий суиистеъмоллардан ҳимоя қилишнинг муҳим кафолати сифатида хизмат қилади.